

УДК [368:504]:34

І. С. Степанов, асистентОдеський національний університет,
кафедра цивільно-правових дисциплін,
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна**ЕКОЛОГІЧНЕ СТРАХУВАННЯ
(правові проблеми та шляхи їх урегулювання)**

Проведено стислий порівняльний аналіз чинного та перспективного законодавства з питань екологічного страхування. Сформульовано пропозиції по удосконаленню до двох поданих на розгляд Верховної Ради України законопроектів “Про екологічне страхування”.

Ключові слова: екологічне страхування, чинне законодавство, аналіз законопроектів.

Проблемні питання, які розглядаються у цій статті, пов’язані зі станом правового забезпечення і практичного здійснення екологічного страхування в Україні як сьогодні, так і в перспективі. Справа в тому, що і досі в Україні не прийнятий Закон “Про екологічне страхування”.

В основу дослідження покладено дані аналізу чинного законодавства з питань екологічного страхування, а також результати аналізу двох законопроектів “Про екологічне страхування”, які були подані на розгляд до Верховної Ради України. Мета дослідження — *порівняльний аналіз і вироблення пропозицій, що спрямовані на поліпшення цих законопроектів.*

Окремі аспекти екологічного страхування розглядалися українськими науковцями Л. Решітником, В. Костецьким. Ці науковці також підтримують думку про необхідність упровадження в Україні обов’язкового екологічного страхування.

На сьогодні проблема екологічного страхування ще недостатньо розв’язана, це в першу чергу обумовлено тим, що питання екологічного страхування регулюються ст. 49 Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища” від 25 червня 1991 року [1, 546], в якій продекларовано, що в Україні здійснюється добровільне і обов’язкове державне та інші види страхування громадян та їх майна, майна і доходів підприємств, установ і організацій на випадок шкоди, заподіяної внаслідок забруднення навколишнього природного середовища та погіршення якості природних ресурсів. Деякі види страхування, котрі можна віднести до екологічних, передбачені ст.. 7 (п. п. 12,14,15,20,21) Закону України “Про страхування” від 7 березня 1996 року [2, 78] та ст.. 15 Закону України “Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку” від 8 лютого 1995 року [3, 81]. На наш погляд, такої законодавчої бази для правового врегулювання екологічного страхування — недостатньо.

Необхідність прийняти Закон “Про екологічне страхування” викликана також тим, що в Україні працює значна кількість підприємств, які певною мірою становлять підвищену екологічну небезпеку, і в разі аварійної ситуації не завжди можуть компенсувати шкоду, якої завдали навколишньому природному середовищу та життю й здоров’ю людей. Відповідно до ст. 69 Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища”: “Особи, що володіють джерелом підвищеної екологічної небезпеки, зобов’язані компенсувати шкоду громадянам та юридичним особам, якщо не доведуть, що шкода виникла внаслідок стихійного

страхування не розповсюджується на ті випадки спричинення шкоди, коли аварійне забруднення виникло внаслідок винних дій або бездіяльності страхувальника.

Не повинна підлягати відшкодуванням і шкода, що спричинена поступовим забрудненням навколишнього природного середовища (наприклад, у сховищі з токсичними речовинами утворилась тріщина й ці речовини протягом тривалого часу потрапляли в ґрунт, ґрунтові води тощо) або якщо вона є наслідком забруднення, що виникло до моменту укладання страхового договору. Це, передусім, викликано тим, що страховик у даній ситуації не може отримати повної й достовірної інформації про наявність аварійної ситуації вже в момент укладання страхового договору.

Законопроекти дають поняття суб'єктів господарювання. Так, відповідно до проекту Руденка Г. Б., ними є *суб'єкти підприємницької діяльності (юридичні особи — незалежно від форми власності та організаційно-правової форми; фізичні особи — суб'єкти підприємницької діяльності), діяльність яких є джерелом ризику аварійного забруднення навколишнього природного середовища.*

У законопроекті КМУ під ними розуміють усіх суб'єктів підприємницької діяльності незалежно від форми власності та організаційно-правової форми. На наш погляд, поняття суб'єктів господарювання, подане народним депутатом Руденком Г. Б., є більш точним, бо з визначення, що подане в законопроекті КМУ, можна зробити висновок про те, що обов'язковому екологічному страхуванню підлягають усі суб'єкти підприємницької діяльності, незалежно від того чи передбачає їхня діяльність ризик аварійного забруднення навколишнього природного середовища, чи ні (внаслідок чого даний вид страхування може стати ще одним обов'язковим побором зі всіх суб'єктів підприємницької діяльності).

Суб'єктами екологічного страхування є страховики, страхувальники та треті особи. В проекті, що представлений КМУ, *немає розшифровки цих понять.* Згідно з законопроектом Руденка Г. Б. такі характеристики є.

1) *Страховики* — це фінансові установи, створені відповідно до вимог Закону України “Про господарські товариства” з урахуванням вимог Закону України “Про страхування”, які отримали у встановленому порядку ліцензію на даний вид страхової діяльності. Порядок проведення та особливі умови ліцензування обов'язкового екологічного страхування визначаються КМУ.

2) *Страхувальники* — це суб'єкти господарювання, які уклали із страховиками договори обов'язкового екологічного страхування. За ступенем ризику аварійного забруднення навколишнього природного середовища страхувальники поділяються на категорії. Порядок та критерії віднесення до категорій за ступенем ризику встановлюється КМУ.

3) *Треті особи* — це фізичні та юридичні особи, майновим інтересам яких може бути заподіяно шкоду внаслідок аварійного забруднення навколишнього природного середовища.

Розподіл страхувальників за ступенем ризику на категорії, на наш погляд, є необхідним. Це викликано тим, що наприклад, атомна станція своєю діяльністю несе набагато більшу загрозу, ніж завод по виробництву різних фарб, і відповідно, розмір страхових внесків для кожного суб'єкта має бути різним.

Поняття договору екологічного страхування в обох законопроектах ідентичне; під ним розуміється письмова угода між страхувальником і страховиком, згідно з якою страховик бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку відшкодувати заподіяну шкоду в межах страхової суми третім особам, а страхувальник зобов'язується здійснювати страхові платежі у визначені договором строки та виконувати інші умови договору. Позитивною відмінністю законопроекту Руденка Г. Б., є те, що в ньому визначені обов'язкові

умови договору екологічного страхування: так, він повинен мати назву документа; найменування та адресу страховика; найменування страхувальника, його адресу; зазначення об'єкта страхування; розмір страхової суми за договором; перелік страхових випадків, страхових ризиків; розміри страхових внесків (платежів, премій) і строки їх сплати; страховий тариф; строк дії договору; порядок зміни і припинення дії договору; умови здійснення страхової виплати (страхового відшкодування); причини відмови у страховій виплаті; права та обов'язки сторін і відповідальність за невиконання або неналежне виконання умов договору; інші умови за згодою сторін; підписи сторін.

У законопроекті також передбачено момент, за яким на страховика лягає відповідальність по відшкодуванню шкоди, спричиненої третім особам: він починається з дати укладання договору, але не раніше сплати страхувальником страхового внеску.

Порядок та умови страхового відшкодування в законопроектах, що розглядаються, практично однакові. Так, у разі настання страхового випадку страховик здійснює виплату страхового відшкодування третім особам за шкоду, заподіяну внаслідок аварійного забруднення навколишнього природного середовища, згідно із законодавством.

Страхове відшкодування не може перевищувати розмір прямих збитків, заподіяних третім особам унаслідок аварійного забруднення навколишнього природного середовища, та ліміт відповідальності страховика у разі його встановлення у договорі страхування.

Виплата страхового відшкодування здійснюється на підставі документів, що підтверджують факт настання страхового випадку та розмір шкоди, зокрема:

1) *Страхового акта* (аварійний сертифікат), складеного страховиком або уповноваженою ним особою (аварійним комісаром), яка згідно із законодавством має право визначати причини настання страхового випадку та розмір шкоди, заподіяної внаслідок аварійного забруднення навколишнього природного середовища. Розмір заподіяної шкоди визначається на основі відповідних нормативно-правових актів, що затверджуються КМУ.

2) *Документального підтвердження факту настання страхового випадку;*

3) *Заяв, поданих у зв'язку з настанням страхового випадку.*

4) *Інших документів, передбачених договором екологічного страхування.*

Відшкодуванню при екологічному страхуванні не підлягає шкода:

пов'язана з генетичними наслідками, зумовленими аварійним забрудненням навколишнього природного середовища;

заподіяна майну, життю та здоров'ю працюючих у страхувальника.

Якщо стосовно страхувальника на момент настання страхового випадку діяли інші договори екологічного страхування щодо одного ризику аварійного забруднення навколишнього природного середовища, то кожен страховик виплачує третім особам страхове відшкодування пропорційно частці страхової суми згідно з укладеним договором екологічного страхування у загальній страховій сумі у межах заподіяної шкоди.

Руденко Г. Б. вважає, що *відшкодуванню за рахунок страхових внесків також не підлягають витрати, пов'язані зі сплатою штрафних санкцій за забруднення навколишнього природного середовища, і ця точка зору, на нашу думку, є правильною.*

У законопроектах *встановлений ліміт відповідальності страховика, й згідно з ним розмір відшкодування третім особам шкоди, заподіяної внаслідок аварійного забруднення навколишнього природного середовища, може обмежуватись лімітом відповідальності страховика:*

1. Ліміт відповідальності страховика може встановлюватися на весь строк дії договору екологічного страхування для виплат за позовом (позовами).

2. Ліміт відповідальності страховика встановлюється на основі нормативно-правових актів законодавства України щодо оцінки шкоди, заподіяної аварійним забрудненням навколишнього природного середовища, та не може перевищувати страхової суми за окремим об'єктом страхування.

3. У разі заподіяння шкоди третім особам на суму, що перевищує ліміт відповідальності, страховик відшкодує кожному з потерпілих (у разі, якщо позови вчинено ними одночасно) суму пропорційно обсягу шкоди, заподіяної кожній з цих осіб у межах ліміту відповідальності.

Лімітування цивільно-правової відповідальності за заподіяння шкоди широко розповсюджено в зарубіжному законодавстві, частіше за все воно застосовується в сфері використання ядерної енергії. Наприклад, гранична межа страхового покриття відповідальності оператора ядерної установки встановлена у Великобританії, Данії, Нідерландах, Німеччині, Іспанії, США та інших країнах. Зокрема, в Нідерландах ця межа становить 500 млн. гульденів, у Великобританії 5 млн. фунтів стерлінгів, у Швейцарії 300 млн. Франків [5, 71].

У законопроектах не досить чітко сказано про те, ким буде відшкодовуватись шкода понад встановленого ліміту. Ми вважаємо, що вона має відшкодуватись державою за рахунок коштів, які акумулюються у фондах охорони навколишнього природного середовища, правове положення яких визначено ст. 47 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища". Альтернативним варіантом можуть стати кошти Екологічних фондів страхових гарантій, створення яких передбачено у законопроектах. Згідно з законопроектом Руденка Б. Г. ці фонди будуть створюватися з метою додаткового забезпечення страхових зобов'язань страховиків при здійсненні екологічного страхування. Порядок створення цих фондів визначається КМУ.

Використання коштів сформованих *екологічних фондів страхових гарантій* буде спрямовано на проведення попереджувачих заходів для зменшення ризиків аварійного забруднення навколишнього природного середовища, природоохоронних заходів страховиками спільно з страхувальниками, на договірній основі, та на відшкодування шкоди понад ліміти відповідальності страховиків за договорами екологічного страхування. У законопроекті, що наданий КМУ, взагалі не визначено, на що будуть витратитись кошти цього фонду, тому ми вважаємо, що точка зору Руденка Г. Б. є більш правильною і продуманою.

Законопроектами також *передбачені випадки відмови у виплаті страхового відшкодування*. Підставою для відмови у виплаті страхового відшкодування є:

- незадоволення судом позовних вимог, пред'явлених страхувальнику у зв'язку із заподіянням шкоди внаслідок аварійного забруднення навколишнього природного середовища;

- надання страхувальником свідомо недостовірної інформації, необхідної для оцінки ступеня ризику аварійного забруднення навколишнього природного середовища, а також причин, обставин і наслідків страхового випадку, що стався;

- навмисне вчинення страхувальником або його посадовими особами, потерпілою третьою стороною дій, що призвели до виникнення страхового випадку;

- отримання потерпілою третьою особою страхового відшкодування за шкоду, заподіяну аварійним забрудненням навколишнього природного середовища, від особи, винної за заподіяння шкоди;

- страховий випадок, спричинений ризиком, не зазначеним у договорі екологічного страхування;

- інші випадки, передбачені законодавством.

На підставі проведеного дослідження поданих у Верховну Раду документів можна зробити такі висновки і пропозиції:

1. У зв'язку з тим, що за основу може бути прийнятий лише один з поданих до

Верховної ради України законопроектів, його необхідно відкоригувати з врахуванням тих позитивних положень, які містить в собі інший законопроект.

2. Необхідно закріпити в законопроекті положення про те, що шкода може бути завдана не тільки майновим інтересам третіх осіб, але й *життю і здоров'ю* людей, а також шкода може бути заподіяна й природним ресурсам.

3. Необхідно закріпити в законопроекті положення про те, що не підлягає відшкодуванню за рахунок страхових внесків шкода, яка заподіяна внаслідок навмисних дій з боку страхувальника або якщо вона заподіяна внаслідок неборної сили. Не може підлягати страховому відшкодуванню шкода, спричинена поступовим забрудненням навколишнього природного середовища, або якщо вона є наслідком забруднення, яке виникло до моменту укладання страхового договору.

4. Необхідно затвердити положення про те, що обов'язковому екологічному страхуванню підлягають тільки ті суб'єкти господарювання (незалежно від форм власності), чия діяльність має підвищену (аварійну) небезпеку для навколишнього природного середовища, а також життя й здоров'ю людей. Інші суб'єкти господарювання можуть на добровільних засадах укласти угоди екологічного страхування.

5. У зв'язку з тим, що договір екологічного страхування у більшості випадків буде укладатися на великі суми, треба закріпити в законопроектах обов'язкові умови договору.

6. Необхідно закріпити в законопроекті положення про те, що відшкодування шкоди понад встановленого в угоді ліміту повинно проводитись за рахунок Державного фонду охорони навколишнього природного середовища, з наступним переходом цього зобов'язання до Екологічних фондів страхових гарантій, що будуть знов створюватись.

Якнайшвидше прийняття Закону України "Про екологічне страхування" з урахуванням практичних висновків та пропозицій автора дозволить, на нашу думку, вирішити безліч правових питань, які виникають сьогодні у зв'язку з відшкодуванням шкоди третім особам й навколишньому природному середовищу в цілому.

Література

1. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" // Відомості Верховної Ради. — 1991. — N 41. — ст. 546
2. Закон України "Про страхування" // Відомості Верховної Ради. — 1996. — N 18. — ст. 78
3. Закон України "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку" // Відомості Верховної Ради. — 1995. — N 12. — ст. 81
4. Указ Президента України від 04. 02. 2003 р. №76/2003 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 листопада 2002 року "Про стан техногенної та природної безпеки в Україні"
5. Проект Закону України "Про екологічне страхування", Руденко Г. Б. (офіційний сайт Верховної Ради України www.rada.kyiv.ua)
6. Проект Закону України "Про екологічне страхування", від КМ України (офіційний сайт Верховної Ради України www.rada.kyiv.ua)
7. Костицький В. Екологічне страхування // Право України. — 1998. — № 11. — С. 68-73.

И. С. Степанов, ассистент

Одесский национальный университет,
кафедра гражданско-правовых дисциплин
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ СТРАХОВАНИЕ (правовые проблемы и пути их урегулирования)

РЕЗЮМЕ

В процессе исследования был проведен краткий сравнительный анализ действующих законодательных актов по вопросам экологического страхования, а также двух законопроектов по экологическому страхованию, внесенных Кабинетом Министров Украины и народным депутатом Украины на рассмотрение Верховной Рады Украины. На основе проведенного анализа сформулированы предложения по усовершенствованию указанных законопроектов.

Ключевые слова: экологическое страхование, действующее законодательство анализ законопроектов.